
Franța și reorganizarea politico-economică a Europei Central-Răsăritene (1919-1921)

Proiectul Confederației danubiene

Crina Stanca DIACONU

Bazele viitoarei implicări a Franței în reorganizarea Europei Central-Răsăritene

Sfârșitul primului război mondial a adus transformări fundamentale în configurația geo-politică a Europei. Marile imperii s-au destrămat, iar în locul lor s-au constituit o serie de state, ce s-au intitulat “naționale”. Trasarea noilor frontiere, în cadrul Conferinței de pace de la Paris, a surescitat naționalisme și a evidențiat dificultățile economice din regiune, odată cu dispariția sistemului unitar.

Destrămarea Austro-Ungariei a creat în Europa Centrală un vid de putere. Statele Aliate și Asociate nu au avut un scenariu pregătit pentru completarea acestuia, fapt ilustrat de dezbaterile și soluțiile adoptate în cadrul Conferinței de pace. Creionarea diferitelor alternative a fost influențată de evoluția evenimentelor și de luările de poziție: pe de o parte ale oficialilor maghiari, pe de alta ale reprezentanților statelor aliaste la Conferința de pace.

Europa Central-Răsăriteană asigura marilor puteri condiții favorabile pentru o expansiune politică și economică. Ea reprezenta baza pentru o posibilă intervenție antisovietică (politica “cordonului sanitar”); înlocuia rolul de aliat al Rusiei și oferea Occidentului, facilități economice și financiare.

La sfârșitul Primului Război Mondial, Rusia nu a fost în stare să-și asume riscuri în Europa, datorită evenimentelor interne, iar Germania, supusă controlului dezarmării și plății reparațiilor de război, a rămas prudentă. Anglia s-a orientat spre Grecia, datorită intereselor mediteraneene și a susținut refacerea Germaniei, potrivit politicii tradiționale a echilibrului de forțe în Europa. S.U.A. au venit cu o contribuție ideologică la încheierea păcii (principiile wilsoniene), dar ulterior nu au ratificat tratatul de la Versailles și au adoptat o politică izolaționistă față de problemele europene. Marile puteri active în Europa Central-Răsăriteană au fost Italia și Franța. Interesele italiene în Adriatică, în contact cu Iugoslavia, Albania și Grecia s-au corelat cu o acțiune politică în Balcani. Franța a căutat o poziție de hegemonie pe continent, prin încercarea de a opri refacerea puterii germane.

După dislocarea Austro-Ungariei, în politica franceză s-au conturat două soluții pentru reorganizarea politică și economică a Europei dunărene.¹ Prima a reprezentat-o constituirea unei federații între toate statele succesorale ale fostei monarhii, cu includerea Austriei și Ungariei și stabilirea unei colaborări între beneficiarii tratatelor de pace și victimele acestora. A doua soluție a constat în crearea unui sistem de alianțe cu statele din regiune, în scopul de a împiedeca acțiunile revizioniste și de a menține statutul teritorial stabilit în 1919-1920.

Influența Franței în Europa Central-Răsăriteană s-a datorat prestigiului de putere învingătoare, impresiei existente la sfârșitul războiului, că ea este cea mai mare forță militară de pe continent, relațiilor tradiționale cu statele din zonă, prezenței armatei franceze în regiune.

Interesul Franței pentru Europa dunăreană a fost motivat de factori economici, politici, militari. La sfârșitul primului război mondial, economia franceză era destul de viguroasă și dinamică pentru a asigura poziții strategice

¹ Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, tome septième, *Les crises du XX e siècle (de 1919 - 1929)*, Librairie Hachette, Paris, 1957, p.280.

în bazinul dunărean. Regiunea suplinea pierderile capitalului francez în Rusia² și prezenta o atracție financiară: cu o dezvoltare moderată, structura sa economică "învita" investițiile și oferea posibilitatea de repatriere rapidă a capitalului. Această expansiune economică corespundea metodelor tradiționale ale Franței. Europa Central-Răsăriteană promitea posibilități largi de dezvoltare: oferea resurse de material rulant, facilități de transport, o situație geografică favorabilă. Negocierile dintre guvernele Ungariei și Franței, ilustrează tentația pătrunderii capitalului francez într-o regiune dominată de capitalul german, motivația economică nefiind mai puțin importantă decât o extindere a influenței politice. Structura economiei franceze, lipsa de complementaritate economică cu zona Europei Centrale (ca în cazul Germaniei), legăturile economice tradiționale cu Rusia explică dispariția ulterioară a motivației economice a Franței.

Orientarea ei a fost determinată mai ales de factorii politici și militari, traduși prin interesul pentru o intervenție antisovietică cu participarea Ungariei, de cei psihologici și morali, care explică preocuparea pentru securitatea în fața Germaniei. Proiectul Confederației danubiene, pe care mediile guvernamentale din Franța și Anglia l-au agreat în 1919-1920, constituia o soluție pentru refacerea politică și economică a Europei Central-Răsăritene. Eșecul acestui proiect, încetarea susținerii lui de către Franța se datorează mai multor factori. Conferința de pace a reorganizat Europa pe baza principiului autodeterminării. El a devenit fundamentul noilor state successorale și s-a înrădăcinat în mentalitatea opiniei publice occidentale. Simpatia ei s-a orientat spre fostele state aliate și mai puțin spre foștii inamici. S-a născut ideea că o Confederație danubiană ar fi menținut instabilitatea în Europa Centrală. Atitudinea marilor puteri, dispariția unității Aliatilor la Conferința de pace au avut consecințe importante. Anglia a dorit să evite o hegemonie pe continent și a făcut oferte guvernului maghiar, care le-au contrabalansat pe cele franceze. Italia, cu interese în regiune dar cu probleme interne, a luat atitudine, lipsită însă de forță decizională. La aceea dată, ea susținea Iugoslavia, opunându-se proiectelor maghiare, fără a fi încântată de o hegemonie franceză în Europa.

Franța, interesată inițial de proiectul Confederației danubiene, a început să ezite datorită concepțiilor politice diferite ale liderilor săi, predominării intereselor politico-militare față de cele economice în Europa Centrală, atitudinii marilor puteri și reacției foștilor aliați. Cel mai important factor care a determinat eșecul acestui proiect, l-a constituit neîncrederea statelor din zonă: pe de o parte suspiciunea Ungariei față de țările vecine, care ar încerca s-o excludă și s-o izoleze politic, pe de alta, suspiciunea Cehoslovaciei, Iugoslaviei, României (Mica Înțelegeră), față de Ungaria, care ar dori refacerea fostei monarhii austro-ungare.

Între 1919-1921, Franța și-a conturat politica central sud-est europeană, în funcție de contextul existent și de factorii menționați.

Interesele Franței la Conferința de pace

După înfrângerea Puterilor Centrale, solidaritatea existentă în timpul războiului între Aliați a început să se destrame, iar neînțelegerile mutuale au revenit. În reglementarea păcii, puterile învingătoare au susținut interesele personale, iar învinșii au căutat fiecare să-și impună voința. Franța, pentru a-și asigura securitatea, și-a concentrat toată atenția asupra prevederilor continentale ale păcii. Anglia și-a apărut preponderența navală și interesele coloniale, căutând să împiedice o hegemonie franceză pe continent. Italia a revendicat controlul Adriaticii, intrând în conflict cu aspirațiile naționale iugoslave. S.U.A. și-au impus concepția "idealistă" asupra păcii, care nu s-a dovedit tocmai potrivită cu realitățile europene. Clauzele armistițiilor au prejudiciat reglementarea câtorva chestiuni politice și teritoriale și au făcut loc divergențelor. Chestiunile ridicate în cadrul Conferinței de pace au fost tratate de fiecare guvern "în maniera sa istorică de a vedea și de a gândi" (Clemenceau). Nu s-au opus doar concepții, ci și interese și sentimente, iar problemele interne ale statelor au intervenit, limitând libertatea de acțiune a oamenilor politici. Condițiile păcii, așa cum au fost formulate, s-au dovedit rezultatul unui compromis.

Franța a fost unul din principalii artizani ai păcii, mult timp percepută ca cea mai mare forță militară a continentului. Confruntată cu dificultăți economico-financiare (deficit bugetar, distrugerii materiale, întârzierea plății reparațiilor), Franța a trăit cu convingerea că pericolul german va reapare în viitor din cauza superiorității

² Maria Ormos, *From Padua to the Trianon, 1918/1920*, Akademiai Kiado, Budapest, 1990, p. 21-22.

industriale și demografice. Era necesar ca ea să obțină garanții fizice și diplomatice din partea foștilor aliați, pentru a evita pericolul unei viitoare revanșe germane.

Problema Europei Centrale a devenit una din cele mai importante după dispariția Austro-Ungariei. Zona, fragmentată politic, putea ajunge sub influența germană sau a comunismului. Puterile Aliate și Asociate, în lipsa unui scenariu pregătit, s-au văzut confruntate cu necesitatea reorganizării politico-economice a regiunii. Interesele divergente, complexitatea situației din zonă explică derularea mai multor soluții pentru Europa Centrală.

Franța, alături de Italia, a avut interese directe în regiune și a încercat să atragă sub influența sa părți din fosta monarhie. Statutul de mare putere, relațiile bune cu cehii, românii și slavii de sud i-au asigurat o poziție privilegiată și posibilitatea de a obține avantaje la Conferința de pace, în detrimentul Italiei.

Soarta monarhiei dunărene a fost reglementată la Paris, prin voința popoarelor din regiune, prin împărțirea teritoriului fostei Austro-Ungarii între șapte state. Foarte dificilă s-a dovedit trasarea frontierelor, contestate și de învinși și de învingători. Aplicarea principiilor wilsoniene (dreptul naționalităților și libera decizie a popoarelor), a fost în opoziție directă cu interesele franceze în problema Austriei. Franța, secondată de Italia, s-a opus tendințelor austriece de unire cu Germania. Tratatul de la Versailles și Saint-Germain au interzis Anschluss-ul (art. 88 și 80). Ulterior, Franța a susținut refacerea economică a Austriei, pe care a conceput-o ca bază a unei solidarități regionale, sub influență franceză. Reorientarea liderilor politici austrieci spre o dezvoltare independentă, intervenția Marii Britanii au determinat Franța să caute alte soluții pentru influența sa în regiune.

Prin atitudinea adoptată față de revendicările statelor succesorale, Franța a încercat o politică de menținere a echilibrului de forțe în Europa Centrală, care să-i asigure totodată hegemonia. A fost vorba și de orgoliu personal, nu doar de interese politice, militare, economice, mai ales că bazinul dunărean cunoștea o influență germană puternică (investiții de capital în economie, valori culturale și de civilizație). Franța a încurajat intervenția României și Cehoslovaciei împotriva Republicii Sfaturilor și a regimului Bela Kun, dar a respins revendicările naționaliste ale Bucureștiului în chestiunea Banatului³ și a susținut retragerea cât mai rapidă a trupelor românești de pe teritoriul Ungariei.

În iulie 1919, Germania a acceptat tratatul de la Versailles. Consiliul celor Patru a fost înlocuit cu Consiliul Plenipotențiarilor. W. Wilson a revenit în S.U.A. iar Lloyd George la Londra. Situația a trecut sub controlul lui Clemenceau, a liderilor politici și militari francezi. La acea dată, Franța era departe de a decide ce sistem de alianțe ar fi mai potrivit pentru ambițiile sale de mare putere.

În politica franceză vizavi de Europa Central-Răsăriteană s-au conturat două tendințe diferite, determinate de o serie de factori: interesele politice, economice, militare; evoluția evenimentelor internaționale; întâmpinările oficialilor maghiari și ale reprezentanților foștilor aliați; temperamentul și concepțiile personale ale liderilor politici francezi, care au găsit rezonanță în rândul opiniei publice.

În primăvara anului 1920, Al. Millerand a ajuns prim ministru și ministru de externe al Franței iar Maurice Paleologue, secretar general la Quai d'Orsay. Cei doi au susținut crearea unei confederații danubiene între statele succesorale ale fostei monarhii, care să aibă ca pivot Austria și Ungaria. M. Paleologue, fost ambasador al Franței la St. Petersburg a jucat un rol în declanșarea războiului în 1914 și în intrarea Rusiei în conflict.⁴ Monarhist, adept al unui sistem politic centralizat și puternic, Paleologue a fost un inamic al revoluției proletare și un avocat al sistemului antibolșevic în Europa Centrală. După dispariția Austro-Ungariei, a dorit să vadă realizată mai degrabă o unitate, decât o divizare a centrului continentului. Nu este exclus ca Paleologue să fi dorit să forțeze o "soluție rusă" (o viitoare Rusie națională), pentru că el considera constituirea micilor state central sud-est europene, inadecvată pentru a contrabalansa Germania. E limpede că nu a fost pregătit să susțină o Austrie independentă. În perioada cât a fost secretar-general la Quai d'Orsay, problemele economice ale Austriei au fost mai puțin importante pentru Franța. Una din consecințele venirii sale la Ministerul de Externe francez a fost un memorandum,⁵ contrar

³Prin Tratatul cu Antanta din 1916, România a revendicat întreg Banatul. Din considerente economice și strategice, marile puteri au decis, în cadrul Conferinței de pace, ca o parte a Banatului să revină regatului sârbo-croato-sloven.

⁴Maria Ormos, *op.cit.*, p. 380.

⁵*Ibidem.*

instrucțiunilor date ambasadorului francez în Ungaria, Doucet, în privința problemei maghiare. În memorandum se menționa că balanța de putere în Europa Centrală se întemeiază pe Ungaria, și că se prefigurează o nouă situație în zonă, dacă i se oferă acesteia un rol conform cu poziția ei cheie, prin crearea unui sistem sănătos de cooperare economică. Pentru aceasta, Franța, raliindu-și S.U.A. și câteva state neutre, trebuie să elimine Marea Britanie din zonă să participe, pe scară largă, la programul de reconstrucție.

Această apropiere de problema Ungariei nu a fost exprimată oficial de Ministerul de Externe francez, în momentul în care Conferința de pace a luat decizia sa finală referitoare la Ungaria (Londra, 9 martie 1920).

A doua tendință a politicii franceze față de Europa Central-Răsăriteană a constat în susținerea statelor naționale și a alianței între ele, cu scopul de a menține statu-quo-ul stabilit în 1919-1920. Ea se face simțită la Quai d'Orsay din septembrie 1920, promotor fiind noul secretar-general Philippe Berthelot. El s-a bucurat de autoritate datorită "calităților sale intelectuale, tenacității, cunoștințelor sale despre oameni și dosare."⁶

În timpul prezenței sale la Quai d'Orsay, Franța nu a abandonat soluția organizării unei cooperări între statele Europei Centrale, sprijinindu-se pe Ungaria. Ministrul de externe, A. Briand considera că Germania nu va putea fi menținută mult timp sub control. Franța avea nevoie de solidaritatea Angliei, care susținea refacerea Germaniei sub control internațional. O confederație danubiană constituia în același timp contraponderea eficientă în fața unei viitoare expansiuni a Germaniei. Briand vedea în vechea dinastie singurul centru de acțiune capabil să coordoneze aceste popoare dispartate. Astfel se explică atitudinea lui față de tentativele de restaurare a Habsburgilor în Ungaria.

Derularea evenimentelor a determinat conducerea franceză să-și precizeze coordonatele politicii sale în Centrul și Sud-Estul Europei și să caute soluții pentru reorganizarea economico-politică a regiunii, potrivit cu propriile sale interese.

Conceptul federal, o soluție pentru reorganizarea Europei Centrale la sfârșitul primului război mondial

În 1919, pe arena politică internațională, s-a afirmat conceptul federal,⁷ ca o soluție de reorganizare a Europei Centrale. În prima jumătate a secolului al XX-lea, acest concept s-a exprimat sub diferite ipostaze și a ocupat un rol important în viața politică. Promotorii planurilor federale sau confederale și-au argumentat acțiunea ca menită să contribuie la îmbunătățirea conviețuirii între state și națiuni.

Finalul primului război mondial a coincis cu triumful principiului naționalităților. În Europa Centrală și de Sud-Est au luat naștere state suverane, care, plecând de la experiența privării de drepturi naționale în cadrul dublei monarhii, au promovat o politică naționalistă, în locul solidarității și cooperării interstatale. Pentru aceste țări, ideea federală trebuia să constituie un instrument al conviețuirii pașnice, care, bine dirijat, nu putea leza cu nimic drepturile de state suverane și egale.

În perioada antebelică, dubla monarhie a respins planurile de reorganizare a Imperiului pe baze federale (proiectul lui Aurel Popovici, expus în lucrarea *Statele unite ale Austriei Mari*, 1906). Pe fondul crizei și al pericolului dezmembrării, conceptul a ieșit din nou la suprafață, invocat pentru a servi la salvarea Imperiului Austro-Ungar. Noul împărat, Carol I a eșuat în încercarea de a reorganiza statul pe principii federale,⁸ prin asocierea voluntară a națiunilor din componența sa. După ani de respingere a revendicărilor de autonomie, acestea s-au orientat spre independență sau unire cu state deja existente, profitând de criza economică, politică și militară a dublei monarhii și nemaiaivând încredere în promisiunile Vienei.

În paralel cu eșecul planului federativ al împăratului Carol I, s-a conturat o nouă formulă, sub ipostaza unei asocieri voluntare a Germaniei și Austriei. La 12 noiembrie 1918, Adunarea Națională a Austriei a hotărât atașarea federativă la Germania. A fost o primă tentativă de Anschluss, căreia i s-a pus capăt prin tratatele de pace din 1919-1920. Opoziția Puterilor Occidentale, mai ales a Franței, care nu dorea să vadă Germania întărită prin alipirea Austriei, a dus la eșecul acestei acțiuni.

⁶ Pierre Renouvin, *op.cit.*, p. 280.

⁷ Eliza Campus, *State mici și mijlocii din Centrul și Sud-Estul Europei în Relațiile Internaționale. Prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Politică, București, 1988, p. 86-103.

⁸ Manifestul împăratului Carol I, *Către popoarele mele credincioase*, 16 octombrie 1916.

Cele două tentative de reorganizare a Europei Centrale pe baze federale⁹ (a împăratului Carol I și cea austro-germană), au venit din interiorul zonei. Ele au fost expresia unei solidarități care a funcționat în perioada anterioară (mai ales la sfârșitul secolului al XIX-lea, prin colaborarea naționalităților din dubla monarhie în instituțiile statale), sau care s-a manifestat datorită “feeling-ului național” (tradiția pangermanistă a lui Wilhem al II-lea).

La sfârșitul anului 1919, s-a conturat un alt plan federativ, ca o inițiativă venită din afara zonei și orientată spre cointeresarea statelor din bazinul dunărean. Este vorba de proiectul Confederației danubiene, elaborat de Franța, pe baza propunerilor maghiare. El a urmărit “constituirea unui spațiu economic unitar, în centrul căruia Ungaria ar fi avut o poziție dominantă iar Franța ar fi putut impune o politică care să satisfacă interesele sale economice și politice în regiune.”¹⁰ Planul Confederației danubiene s-a întemeiat pe o colaborare economică între statele Europei Centrale, dar el nu a fost acceptat de România, Cehoslovacia, Iugoslavia. Aceste state au opus proiectului francez un plan de alianță regională, o asociație de state întemeiată pe principiul egalității în drepturi și deschisă cooperării cu toate țările din zonă. Alianța, care a primit numele de Mica Înțelegere, a fost consecința sentimentelor de neîncredere ale statelor membre față de Ungaria și a principiului naționalităților, care a triumfat la finalul războiului și a devenit fundamentul noilor state.

Întâmpinările maghiare pe lângă marile puteri, în cadrul Conferinței de pace (1919-1920). Reacția statelor vecine Ungariei

La Paris, statele Aliate și Asociate au căutat soluții pentru completarea vidului de putere creat în Europa Centrală odată cu dispariția Austro-Ungariei. În creionarea acestora au plecat de la propriile lor interese și de la situația existentă: pericolul comunist din răsărit, ce amenința să se extindă în restul Europei, constituirea națiunilor din fosta Austro-Ungarie în entități statale independente. Trasarea frontierelor a provocat contestațiile învingșilor dar și ale învingătorilor. S-a ajuns la tensiuni diplomatice și la conflicte militare între noile state. Marile puteri au căutat reglementarea acestora, prin temperarea naționalismelor locale și determinarea unei solidarități între statele din zonă.

Mișcarea revizionistă din Ungaria nu a luat sfârșit odată cu înlăturarea regimului comunist al lui Bela Kun. Noua conducere de la Budapesta, cu o mentalitate aristocratică și conservatoare, a susținut refacerea Ungariei Mari și a acționat pentru modificarea frontierelor stabilite de Consiliul Suprem, la 13 iunie 1919.¹¹ Decizia adoptată a fost publicată și transmisă statelor vizate, la 12 octombrie 1919. Cercurile guvernamentale de la Budapesta au căutat, pe căi diplomatice și propagandistice, să cointerezeze Aliații în menținerea Ungariei Mari în Europa Centrală, pentru echilibrul politic, pentru contracararea “pericolului roșu”, pentru dezvoltarea economică a bazinului dunărean. Pentru a-și argumenta demersurile au apelat la principiile wilsoniene, la situația politică și economică din Europa Central-Răsăriteană.

Din toamna anului 1919, politica externă a Ungariei a fost marcată de tendințe naționaliste și iredentiste puternice, ca reacție la naționalismul vecinilor săi, la hotărârile Conferinței de pace, care o defavorizau în mare măsură, în raport cu situația antebelică.

Atitudinea Ungariei față de statele din jur a fost determinată de mai mulți factori: mentalitatea aristocratică, tradițională a cercurilor conducătoare maghiare, orientate spre refacerea Ungariei medievale; intervenția statelor vecine în treburile interne ale Ungariei, chiar dacă motivată de pericolul comunist; atitudinea marilor puteri-ambiguă, înclinată spre compromisuri, lipsită de o concepție unitară față de reorganizarea Europei Centrale, dominată de interese proprii; situația existentă în Europa (disensiuni între statele succesorale, legate de trasarea frontierelor).

⁹ În 1919 au circulat zvonuri despre constituirea unei uniuni personale între România și Ungaria sub conducerea regelui Ferdinand; vezi *** 1918 la români: desăvârșirea unității naționale statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe, București, 1986, vol IV, p. 119 (14 august 1919, Budapesta. Telegrama lui E. von Furstenberg, consulul general al Germaniei la Budapesta, către Ministerul Afacerilor Externe al Germaniei).

¹⁰ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 94.

¹¹ *Idem, Din politica externă a României 1913-1947*, Ed. Politică, București, 1980, p. 219.

La 1 decembrie 1919, a fost prezentat, în fața Consiliului Suprem, raportul misiunii Clerk la Budapesta.¹² Concluziile raportului subliniază necesitatea asistenței economice externe pentru Ungaria și Austria. Puterilor Aliate li se oferea ocazia de a-și plasa capitalurile economice în Europa Centrală. În decembrie 1919, ministrul român la Londra, Vasile Boerescu a informat guvernul de la București despre tendința unor cercuri britanice de a realiza, în bazinul dunărean, o organizare economică comună, folosind ofertele maghiare de participare și control în industrie și căi ferate.¹³ Guvernul maghiar lansase această idee, sugerând ca statele succesorale să se angajeze la furnizarea materiilor prime necesare industriei, garantând tarife speciale pe căile de comunicație, ce urmau să fie stabilite de o comisie mixtă cu sediul la Budapesta. Vecinii Ungariei au interpretat acțiunea ca o încercare de a le impune concesiile economice, care puteau anula rezultatele păcii de la Saint-Germain.

Îngrijorate de demersurile maghiare și de atitudinea marilor puteri, înclinate să dea curs unora dintre revendicări, guvernele de la Praga, Belgrad și București au reacționat ca atare. România a întârziat, până la 24 februarie 1920, evacuarea trupelor din Ungaria, decisă de marile puteri, la 9 decembrie 1919.¹⁴ Guvernul cehoslovac s-a orientat spre strângerea relațiilor cu Viena și spre armonizarea raporturilor cu Iugoslavia. Însărcinatul cu afaceri la Belgrad, Jean Pozzi aprecia că pentru Cehoslovacia, Ungaria este inamicul principal. Praga se temea că "britanicii doresc să facă din Budapesta centrul vieții economice din sud-estul Europei."¹⁵

La 15 decembrie 1919, Eduard Beneș a cerut la Quai d'Orsay, ca frontierele propuse să fie considerate finale. El a declarat că orice concesie făcută Ungariei poate avea consecințe catastrofale pentru Cehoslovacia, putând duce la o secesiune a întregii Slovaciei. Laroche a replicat că Franța va insista pentru acceptarea condițiilor.

Cereri și plângeri asemănătoare au fost adresate Ministerului de Externe francez și din partea altor state central-europene (e cazul trimisului Austriei la Paris, Eichhoff). Secretarul general, Philippe Berthelot a considerat necesară precizarea punctului de vedere francez, într-o telegramă trimisă tuturor părților interesate,¹⁶ care nu lasă să se înțeleagă înclinația Franței spre acceptarea modificării frontierelor stabilite.

În decembrie 1919, Conferința de pace a invitat guvernul maghiar să trimită o delegație la Neuilly. Sosirea acesteia în Franța s-a produs doar în ianuarie 1920, din motive tactice și datorită unor probleme teoretice. Guvernul maghiar nu era instituit legal, iar Conferința de pace insistase să negocieze cu reprezentanții unor guverne alese pe baza votului universal.

La începutul anului 1920, Conferința de pace a luat în discuție proiectul tratatului cu Ungaria. Budapesta a trimis la Paris o delegație numeroasă, din care făceau parte personalități politice și științifice (conții Albert Apponyi, conducătorul delegației, Bethlen și Teleki, miniștrii Wolko și Karolyi, etc.).

La 15 ianuarie, Consiliul Ambasadorilor a înmănat delegației maghiare, proiectul tratatului. A doua zi Apponyi a expus în fața Consiliului Suprem, punctul de vedere al guvernului maghiar față de acesta și conținutul unui vast material documentar, cu toate argumentele și considerentele folosite de propaganda maghiară. Apponyi a susținut că proiectul tratatului nu este acceptabil pentru Ungaria, întrucât nu ținea seama de unitatea politică, economică, geografică a statului maghiar antebelic și nu lua în considerare rolul Ungariei în menținerea echilibrului european. El a subliniat necesitatea plebiscitului, pentru zonele cu populație mixtă.

În memoriile sale, Lloyd George mărturisește că discursul lui Apponyi nu a stârnit interesul marilor puteri, dar materialul documentar prezentat de delegația maghiară, le-a dat mult de gândit.¹⁷ S-a luat în considerare problema modificării textului original al tratatului, dar nu s-a discutat în prezența delegației maghiare.

¹² Maria Ormos, *op.cit.*, p. 366; vezi ***1918 la români..., vol. IV, p. 255-265.

¹³ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 221.

¹⁴ Vezi ***1918 la români..., vol. IV, p. 448-491 (Paris, 10 octombrie 1919, Scrisoarea lui Al. Vaida Voievod, ministru secretar de stat, adresată președintelui Conferinței de pace, Clemenceau, în problema propunerilor făcute de Comisia pentru delimitarea frontierelor dintre România și Ungaria).

¹⁵ Maria Ormos, *op.cit.*, p. 370.

¹⁶ *Ibidem*, p. 372.

¹⁷ *Ibidem*.

Din toamna anului 1919, guvernul maghiar a trimis emisari la Londra, Paris, Roma, Washington, pentru a obține sprijin, în schimbul unor oferte de colaborare economică și politică avantajoase. În același timp, a căutat să sensibilizeze reprezentanții statelor occidentale la Budapesta.¹⁸

Franța părea înclinată să dea curs propunerilor maghiare. Cercurile de afaceri franceze se gândeau că poziția centrală a Ungariei putea constitui un punct de plecare în controlul economic al regiunii. De la sfârșitul anului 1918, Franța a dus o susținută acțiune de înlocuire a capitalului german în mai toate marile întreprinderi din Europa Centrală (trusturi și companii precum Schneider-Creusot, Imperial Chemical Industries, Solvay aveau capitaluri investite în regiune).¹⁹

Apropierea franco-maghiară s-a datorat și ofertei ungare de participare la conflictul sovieto-polonez, pentru susținerea Poloniei. La 21 februarie 1920, Horthy a adresat o scrisoare membrilor misiunilor militare la Budapesta. După o descriere profesională a situației militare din Rusia, a concluzionat că marile puteri pot să înfrunte cu succes bolșevismul, doar permițând organizarea unei armate maghiare puternice.²⁰

Dorința de a-și impune controlul politic și economic în regiune, încercarea de a contracara pericolul bolșevic sau o viitoare expansiune germană au determinat Franța să cocheteze cu o organizare federală a Europei Centrale, sub forma unei Confederații danubiene.

În decembrie 1919, Quai d'Orsay a solicitat opinia asupra situației economice a Ungariei. Studiul trimis de la Budapesta, a oferit o imagine asupra potențialului dezvoltării economice a Ungariei și a relevat oportunități de investiții. Oficialii francezi erau iritați de activitatea economică a Marii Britanii, subliniind că Budapesta e cel mai important centru economic din regiune după Viena, pentru traficul pe Dunăre, comerț, finanțe. Dacă se dorea ca Franța să joace un rol economic și politic decisiv în Europa Centrală, atunci ea trebuia să-și extindă influența în Viena și Budapesta sau cel puțin în una din ele. La sfârșitul anului 1919, toate semnalele indicau prezența britanicilor în ambele capitale. Franța a realizat că nu poate concura financiar cu englezii în cele două zone. O soluție o constituia colaborarea cu capitalul american, dar acesta nu era interesat. Franța trebuia să aștepte o reacție a Vienei sau a Budapestei și să preia inițiativa. Viena a fost prima sa alegere. Guvernul Renner a inițiat o politică proantantistă. În decembrie 1919, cancelarul austriac a vizitat Parisul, unde a negociat un împrumut pentru reconstrucția economică a Austriei. Toate semnalele indicau că Franța va acționa în această direcție, susținând politica austriacă, cu un interes redus pentru Ungaria. Precondiția pentru un posibil pas al Franței spre Budapesta a fost semnarea tratatului de pace într-o formă neschimbată. La 2 ianuarie 1920, guvernul francez a adresat o circulară²¹ reprezentanților săi din capitalele occidentale: "Nu ignorăm faptul că maghiarii se pregătesc să revendice o bună parte a teritoriilor atribuite de Conferința de pace națiunilor aliate... Guvernul francez e decis să se opună ferm la orice revenire, din partea Conferinței, asupra deciziilor care au fost îndelung chibzuite și care au ținut seama de toate elementele problemei."

În ianuarie 1920, când se aștepta o reacție a Parisului la propunerile maghiare de participare la războiul antisovietic, Al. Millerand a devenit prim-ministru și ministru de externe al Franței. În martie, secretar general la Quai d'Orsay a ajuns Maurice Paleologue. Cei doi au inițiat negocieri cu guvernul maghiar, pe baza ofertelor făcute de Budapesta.

La 12 februarie 1920, delegația maghiară a prezentat Conferinței de pace observațiile sale privind situația teritorială. Vecinii Ungariei au reacționat neliniștiți, prezentând pentru prima oară un memoriu comun,²² care condamnă argumentele lui Apponyi, amintește de politica imperială a Austro-Ungariei din perioada antebelică, susține frontierele stabilite deja, pe baza dreptului la autodeterminare.

¹⁸ Gyula Juhasz, *op.cit.*, p. 45.

¹⁹ Direcția Arhivelor Naționale, fond *Microfilme Franța*, R. 221, c. 26-28, *Ibidem*, R. 183, c. 567.

²⁰ Maria Ormos, *op.cit.*, p. 374-375.

²¹ Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României 1919-1940*, Ed. Humanitas, p. 79.

²² Vezi Al. Dușu, C-tin Botoran, M. Retegan, *Transilvania în evoluția relațiilor româno-ungare*, Institutul de Istorie și Teorie militară, București, 1993, p. 155-160 (Paris, 20 februarie 1920, Răspunsul delegațiilor română, sârbo-croato-slovenă și cehoslovacă la nota de protest a Ungariei, adresată Conferinței de pace, în legătură cu hotărârile referitoare la granițele noului stat ungar).

La 20 februarie, în timp ce la Londra se desfășura Conferința Marilor Puteri Aliate, delegația maghiară a prezentat ultimul său memorandum. La 25 februarie, lordul Curzon a propus, ca problemele majore să fie decise de Conferință, iar detaliile să fie lăsate în seama Consiliului Ambasadorilor. Millerand a replicat că nu se pot deschide noi dezbateri asupra tratatului cu Ungaria. L. George și Nitti au susținut însă că frontierele Ungariei nu au fost acceptate de Conferință, deși granița vestică fusese inclusă în Tratatul de la Saint-Germain.

În cadrul noii sesiuni a Conferinței de la Londra, deschisă la 1 martie, Franța, prin intermediul lui Ph. Berthelot, a continuat să se opună oricăror modificări ale Tratatului cu Ungaria. La 3 martie, L. George a prezentat principalele date etnice din documentele și hărțile lui Apponyi. Secondat de Nitti, premierul britanic a susținut necesitatea revenirii asupra frontierelor maghiare, în ciuda contraargumentelor franceze.²³

E posibil ca insistențele anglo-italiene să fi determinat modificări teritoriale, dar în zilele următoare, s-a produs o schimbare în atitudinea marilor puteri. La 7 martie, lordul Curzon i-a comunicat lui Berthelot, că frontierele Ungariei nu vor fi modificate. Acceptarea unor revizui teritoriale însemna încălcarea statu-quo-ului stabilit în 1919 și crearea unui grav precedent. Între timp, presa occidentală a declanșat o amplă campanie în favoarea foștilor aliați.²⁴ La 9 martie, Curzon a anunțat oficial că, orice schimbare radicală, privitoare la clauzele teritoriale, iese din discuție. Reglementările urmau să fie făcute de Comisia frontierelor, care nu putea însă aduce modificări fundamentale.

La sfârșitul lunii martie la Paris, Consiliul Ambasadorilor a hotărât finalizarea discuțiilor inițiate la Londra, în legătură cu sfera de activitate a Comisiei frontierelor. O dezbateră aprinsă a stârnit-o interpretarea rezoluției. Ambasadorul Italiei a propus ca textul să fie însoțit de o notă, care să enunțe posibilitățile de modificare a tratatului. Franța și Anglia s-au opus. Curzon a insistat ca fiecare din părțile vizate să poată înainta propuneri. Millerand a găsit soluția acceptabilă, dar cu prevederea ca România, Cehoslovacia, Iugoslavia să fie mai întâi de acord cu modificările plănuită. A fost elaborată o scrisoare însoțitoare, înmănată delegației maghiare, odată cu textul final al tratatului de pace.

Guvernul francez s-a folosit ulterior de ea, pentru mai multe scopuri simultane: a arătat Pragă, Bucureștiului și Belgradului, că documentul excludea modificarea frontierelor, fără consultarea lor, iar Budapestei, că i-a făcut o concesie importantă. Când Marea Britanie a protestat mai târziu, împotriva politicii promaghiare a Franței, Parisul a replicat că o face în spiritul scrisorii însoțitoare, spirit ce poate fi împărțit și de Londra.²⁵

La 6 mai 1920, a fost înmănat delegației maghiare, textul final al tratatului de pace și scrisoarea de răspuns,²⁶ semnată de Al. Millerand, în calitate de președinte al Conferinței de pace. Scrisoarea preciza poziția definitivă a Puterilor Aliate și Asociate față de memoriile delegației maghiare și arăta că: "le-a fost imposibil Puterilor să adopte opiniile acestei delegații." Se exprima speranța că, în viitor, Ungaria va deveni un element de stabilitate și de pace, se arăta că "după matură chibzuință, Puterile Aliate și Asociate au luat decizia de a nu modifica nici un punct din clauzele teritoriale conținute în condițiile păcii". Scrisoarea se încheia prin cererea ca delegația maghiară să semneze tratatul.²⁷

În ciuda negocierilor franco-maghiare, Budapesta nu a obținut susținerea oficială a Parisului, pentru modificarea tratatului de pace. La 4 iunie 1920, a fost semnat Tratatul de la Trianon între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, care a oficializat statutul juridic internațional al Ungariei. Ea a pierdut Croația, în favoarea Iugoslaviei, Transilvania, în favoarea României,²⁸ Slovacia, în favoarea Cehoslovaciei, fiind redusă la 1/3 din vechiul teritoriu. Pentru a proteja minoritățile naționale din noile state, tratatul a stabilit un regim, care permitea acestor populații să-și conserve limba, religia, școlile, sub controlul Societății Națiunilor.²⁹

²³ Maria Ormos, *op.cit.*, p. 377.

²⁴ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 227.

²⁵ Maria Ormos, *op.cit.*, p. 379.

²⁶ Vezi Al. Dușu, C-tin Botoran, M. Retegan, *op.cit.*, p. 161-164 (Paris, 6 mai 1920, Scrisoarea trimisă de Al. Millerand liderului delegației maghiare la Conferința de pace, Appony Albert, conținând răspunsul Puterilor Aliate și Asociate, referitor la tratatul de pace cu Ungaria).

²⁷ *Apud* E. Campus, *op.cit.*, p. 228-229

²⁸ Vezi Al. Dușu, C-tin Botoran, M. Retegan, *op.cit.*, p. 163 (4 iunie, 1920. Tratatul de pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, Trianon).

²⁹ Pierre Renouvin, Ed. Preclin, G Hardy, *L'epoque contemporaine II. La paix armée et la grande guerre (1871-1919)*, Paris 1939, p. 632-633.

Cu Tratatul de la Trianon s-au finalizat “marile transformări politice din Europa Centrală.”³⁰ Ele au fost realizate în acord cu teoria “vacuum-ului de putere” și în spiritul scopurilor politice ale Franței, care a continuat negocierile cu Budapesta și după momentul Trianon.

În paralel cu discutarea tratatului de pace cu Ungaria, liderii politici francezi, Al. Millerand și M. Paleologue, au manifestat tendințe de apropiere față de Budapesta. Guvernul maghiar Teleki a îmbrățișat ideea Confederației danubiene, pentru că spera într-o revizuire a prevederilor tratatului de pace, cu ajutorul Franței. Într-un document existent la Quai d’Orsay se menționează că “înaltul comisar francez la Budapesta, Fouchet și M. Paleologue, împreună cu conții Csaky, Teleki și Apponyi, având ca element de legătură permanentă pe doctorul Karolyi Halmos, au negociat și pregătit proiectul unui acord de cooperare în domeniul economic, care, înfăptuindu-se, ar fi dus la totala subordonare a economiei ungare, față de capitalul francez.”³¹

Nu se cunoaște cu precizie cum s-a stabilit contactul cu Halmos. Convorbirile au avut loc în Franța, la Paris, unde Halmos a fost însoțit de contele Imre Csaky, ca reprezentant special al guvernului maghiar, de Kornel Tolnay, manager general la căile ferate maghiare și de contele Istvan Bethlen. Până la semnarea tratatului de pace, problemele teritoriale și economice au fost luate în considerare în mod egal. Chestiunea armatei a devenit prioritară mai târziu, în momentul turnurii produse în conflictul polono-sovietic.

Prima discuție Paleologue-Halmos a avut loc la 17 martie 1920.³² Halmos a semnalat pericolul preeminenței germane în zonă și a apelat la realismul statelor interesate, pentru a se ajunge la o înțelegere. A cerut Franței să faciliteze Ungariei convorbiri directe cu statele vecine și să o ajute să caute împreună cu acestea, “elementele unei păci durabile și ale unei noi prosperități.”³³

La 22 martie, într-o notă scrisă, adresată lui Paleologue, Halmos a cerut modificarea frontierelor comunicate, încât o mare parte a Transilvaniei să revină Ungariei iar în restul teritoriului să se organizeze un plebiscit; acordarea autonomiei regionale tuturor zonelor locuite de sași și secui, preluarea, de către România, a unei părți din obligațiile financiare de război ale Ungariei și concesionarea, către Ungaria, a salinelor din Maramureș, cu libera folosire a produselor lor.³⁴

La 29 martie, guvernul maghiar a avansat proiectul unui acord economic, ce oferea controlul căilor ferate ungare consorțiului francez Schneider-Creuzot. Se deschideau negocieri pentru preluarea Băncii de Credit General, de către un grup financiar francez.³⁵ În schimb, se așteptau concesii politice pentru Budapesta. Guvernul francez a dat un răspuns rezervat dar a declarat că Ungaria poate deveni “cel mai important pilon al politicii estice a Franței.”³⁶

La 23 aprilie, Teleki Pal a trimis directive negociatorilor maghiari de la Paris. În schimbul concesiilor economice a cerut acestora “să obțină asistență în echipament, pentru armata maghiară... și modificarea clauzelor teritoriale ale tratatului de pace, în așa fel încât aria de-a lungul frontierelor, locuită în majoritate de maghiari, Slovacia Estică, Ruthenia, Bacska și Banatul să revină Ungariei, iar populațiilor maghiare și saxone din Transilvania să le fie acordată autonomia.”³⁷ Teleki a atras atenția asupra precauției cu care trebuiau purtate negocierile cu Franța, pentru că poziția internațională a acesteia slăbește și o linie profranceză în politica externă maghiară, ar putea situa Ungaria împotriva aliaților ei potențiali, Germania și Italia.

Cererile guvernului maghiar nu aveau șanse de reușită în contextul internațional existent. Chiar dacă Franța ar fi susținut modificări teritoriale în schimbul penetrării economice a Ungariei, nu era de așteptat materializarea acestora, din cauza opoziției statelor succesorale și a marilor puteri (mai ales Marea Britanie), care nu erau dispuse să accepte dominația franceză în Ungaria.

³⁰ Maria Ormos, *op. cit.*, p. 382.

³¹ *Apud* E. Campus, *op. cit.*, p. 94.

³² Gyula Juhasz, *op. cit.*, p. 45 (autorul susține că negocierile au fost propuse de grupul francez Schneider-Creuzot)

³³ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 84.

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ Maria Ormos, *op. cit.*, p. 381.

³⁶ Gyula Juhasz, *op. cit.*, p. 46.

³⁷ *Apud Ibidem.*

La 5 mai, Paleologue a transmis partenerilor maghiari, că nu este posibilă realizarea concesiilor într-un timp scurt. El a promis intervenția guvernului francez pe lângă statele vecine Ungariei, “pentru a modifica nedreptățile economice și teritoriale” și pentru a stabili protecția minorităților. A doua zi, Millerand a trimis delegației maghiare scrisoarea de răspuns a Puterilor Aliate și Asociate, care sublinia că orice schimbări teritoriale erau imposibil de operat imediat și invita Budapesta să semneze tratatul, în forma existentă.³⁸ La 6 mai, s-a pus capăt speranțelor guvernului maghiar de a obține ajustări teritoriale, în schimbul unor concesiuni economice majore, înaintea semnării tratatului de pace. Negocierile franco-maghiare au continuat, pe de o parte, datorită interpretărilor date scrisorii însoțitoare, pe de alta, datorită războiului polono-sovietic, care putea oferi Ungariei posibilitatea unei revizuirii teritoriale.

La 12 mai, Halomos a adresat o notă lui Paleologue,³⁹ în care propunea un interval de 6 luni, pentru a promova concesiuni teritoriale în favoarea Ungariei, în schimbul finalizării acordurilor economice.

În contextul conflictului polono-sovietic, Ungaria putea constitui un important suport, mai ales că Cehoslovacia nu s-a arătat dispusă să intervină, datorită divergențelor teritoriale cu Polonia. La începutul conflictului, guvernul francez nu a dat importanță ofertei maghiare. După colapsul Poloniei, Franța a luat în calcul folosirea forței militare maghiare, corelată cu îndeplinirea promisiunilor economice.

La 18 mai, într-o întrevedere Fouchet-Horthy la Budapesta, a fost citită o declarație a guvernului francez, care conținea directivele ce trebuiau urmate în relațiile cu Ungaria. Fără să facă promisiuni concrete, Franța își oferea “bunele oficii”, pentru a obține amendări la termenii tratatului de pace.

La 17 mai, Teleki Pál l-a anunțat pe Millerand, că Ungaria va semna tratatul. Deși l-a contestat, delegația maghiară a acceptat să-l semneze, pentru că nu avea alternativă. De asemenea, spera că acceptarea angajamentelor va duce la recunoașterea regimului horthyst, și la sprijinul internațional pentru acesta. La 4 iunie, a fost semnat Tratatul de la Trianon.

Negocierile franco-maghiare au continuat și după Trianon, deși a devenit limpede că Franța nu va da sprijin Ungariei pentru modificări teritoriale semnificative. La 22 iunie, contele de Saint Sauveur a declarat la Budapesta că, guvernul francez spera în “organizarea unui sistem economic omogen sau a unei federații care să cuprindă toate statele din Europa Centrală și Balcani.”⁴⁰ Franța a evitat însă să se angajeze în scris față de cererile guvernului maghiar, reformulate într-un aide-memoire înaintat lui Paleologue de către Halmos, la 23 iunie.⁴¹ Guvernul francez a forțat nota și a anunțat prin toate posturile sale diplomatice din străinătate încheierea negocierilor economice cu guvernul maghiar și obținerea de către Creuzot a exploatarea drumurilor de fier. Telegrama conține un aliniat cu titlul “strict confidențial”, care sublinia: “este cu atât mai necesar să se acționeze rapid în această privință, cu cât ceilalți aliați, care s-au gândit să obțină ei această afacere... vor încerca să-i denatureze scopul.”⁴²

Din iunie 1920, negocierile franco-maghiare s-au intersectat cu atitudinea guvernului britanic, care nu tolera o poziție monopolistă a Franței în Ungaria. Londra a fost ținută la curent cu desfășurarea tratativelor franco-maghiare prin agenții săi diplomatici. O parte a cercurilor politice și financiare maghiare (ministrul finanțelor, baronul Korany), s-a pronunțat în favoarea britanicilor ca parteneri de discuții. La 26 mai, înaltul comisar britanic la Budapesta, Hohler a prezentat, în numele guvernului său, oferte de colaborare atrăgătoare lui Horthy și Teleki. După semnarea Tratatului de la Trianon, planurile britanice de colaborare anglo-ungară s-au conturat tot mai

³⁸ Vezi Al Duțu, C-tin Botoran, M. Retegan, *op.cit.*, p. 161-164 (6 mai 1920, Paris. Scrisoarea trimisă de Al. Millerand, președintele Conferinței de pace, conducătorului delegației ungare, Apponyi Albert, conținând răspunsul Puterilor Aliate și Asociate referitor la tratatul de pace cu Ungaria).

³⁹ Vezi Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 87-88 (12 mai 1920, Paris. Notă trimisă de Halmos lui Paleologue, care conține răspunsul guvernului maghiar la scrisoarea însoțitoare a Tratatului de pace cu Ungaria).

⁴⁰ *Apud* Gyula Juhasz, *op.cit.*, p. 48.

⁴¹ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 94.

⁴² Vezi V. Moisuc, *op.cit.*, p. 94 (23 iunie 1920, Paris. Aide-memoire prezentat de Halmos lui Paleologue; cereri concrete de revizuire a Tratatului de pace, care angajau Franța pe această cale, în schimbul concesiilor economice).

mult.⁴³ Intervenția Angliei a determinat reacția lui Fouchet, care a cerut guvernului său să ofere Ungariei “fapte palpabile” în schimbul avantajelor economice și a “porții larg deschise deja influenței franceze în bazinul Dunării.”⁴⁴

Între timp, s-a produs apropierea Ungariei de Polonia. Guvernul polonez era gata să accepte ajutorul militar maghiar împotriva bolșevicilor și încheierea unui pact militar în acest sens. Ungaria avea să pună la dispoziția Poloniei 4 divizii echipate de Franța, pentru ocuparea Estului Slovaciei și Rutheniei.⁴⁵ La 19 iunie, guvernul francez a informat Praga că maghiarii au adresat o cerere Consiliului Suprem. Aceste acțiuni au determinat protestele României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei și contra măsuri militare din partea Pragăi. La 22 iulie, Consiliul Ambasadorilor a cerut comisiilor teritoriale, să aplice cu strictețe clauzele tratatului de pace.⁴⁶

În august 1920, în Franța, planul Confederației danubiene avea tot mai puțini aderenți. Austria, unul din pilonii acestui proiect, exprima serioase rezerve față de planul franco-ungar iar Karl Renner evita în mod deliberat cuvântul “confederație”, referindu-se la o “uniune vamală” sau “înțelegere economică”. Situația economică a Europei Central-Răsăritene era pe punctul de a se redresa. Anglia și Italia se opuneau unei hegemonii franceze în regiune, respingând proiectul Confederației danubiene. O serie de motivații franceze, care anterior au impulsionat negocierile, au dispărut în vara-toamnă anului 1920. Conflictul polono-sovietic se îndrepta spre o reglementare: la 12 octombrie, a fost încheiată o pace preliminară. La 10 noiembrie, a expirat ultimul termen când grupul Schneider-Creuzot putea finaliza opțiunea sa pentru căile ferate ungare. În fața protestelor britanice și datorită plasării în prim plan a intereselor politice și strategice, guvernul francez nu a sprijinit finalizarea acordurilor economice. Plecarea lui M. Paleologue de la Ministerul de Externe francez a avut consecințe importante. Noul secretar general, Ph. Berthelot nu era în favoarea realizării unei Confederații danubiene în Europa Centrală. Negocierile franco-maghiare s-au lovit mai ales de rezistența statelor vecine Ungariei: România, Cehoslovacia, Iugoslavia, care au reacționat încă de la conturarea proiectului și au căutat o formulă proprie, pentru a se opune finalizării acesteia.

Eșecul negocierilor franco-maghiare și crearea Micii Înțelegeri (1920-1921)

Suspiciunile față de Ungaria, întemeiate pe experiența anterioară, din timpul dualismului și teama unei restaurări a monarhiei în centrul Europei au determinat alianța lor. În fața întâmpinărilor maghiare la Conferința de pace, delegațiile celor trei state au replicat printr-o notă comună de protest, la 20 februarie 1920.⁴⁷

De la sfârșitul anului 1919 guvernele de la București, Praga și Belgrad și-au manifestat individual neliniștea cu privire la planurile unei Confederații danubiene, menite să asigure o organizare economică unitară în bazinul dunărean.⁴⁸ Vaida Voievod i-a telegrafiat lui N. Iorga, președintele Camerei Deputaților: “vom curma orice tendință de creare a unei Confederații danubiene. Deși ungurii activează cu toate forțele, o vom paraliza cu succes.”⁴⁹ Guvernul cehoslovac a respins, la rândul său, proiectul. Ministrul de externe, Eduard Beneš i-a declarat lui Paleologue că țara sa are mijloacele necesare pentru a-și asigura propria apărare.⁵⁰

Încercările guvernului francez de a determina o acțiune comună a României, Cehoslovaciei, Iugoslaviei, Ungariei și Poloniei împotriva pericolului bolșevic au surprins și neliniștit primele trei state. În iulie 1920, ele au trimis o notă ultimativă guvernului maghiar, solicitând ratificarea fără întârziere a tratatului de pace. La 29 iulie, Millerand a adresat o circulară oficiilor diplomatice franceze, în care se specifica: “guvernul ungar are în mod evident dorința ascunsă de a profita de circumstanțele actuale, pentru a eluda Tratatul de pace, pe care l-a semnat. Nu ne vom preta la o tentativă de acest gen. De aceea, considerăm că trebuie să respingem propunerea...”⁵¹ Millerand s-a referit la aide-memoire-ul din 23 iunie, adresat de Halmos.

⁴³ Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 96.

⁴⁴ *Apud Gyula Juhasz, op.cit.*, p. 55.

⁴⁵ *Apud Viorica Moisuc, op.cit.*, p. 91.

⁴⁶ Gyula Juhasz, *op.cit.*, p. 56.

⁴⁷ Vezi Al Duțu, C-tin Botoran, M. Retegan, *op.cit.*, p. 155-160 (20 februarie 1920, Paris. Răspunsul delegațiilor română, sârbo-croată-slovenă și cehoslovacă la nota de protest a Ungariei, adresată Conferinței de pace în legătură cu hotărârile referitoare la granițele noului stat ungar).

⁴⁸ Eliza Campus, *Din politica externă a României...*, p. 222-223.

⁴⁹ *Apud Ibidem*, p. 224.

⁵⁰ Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 98.

⁵¹ *Apud Ibidem*.

La 9 august, ministrul francez în România, l-a informat pe Millerand despre eventualitatea încheierii unui acord între Cehoslovacia, Iugoslavia și România: "Indicațiile date de ministrul nostru la Atena vorbesc de proiectul unei alianțe Sebia-Cehoslovacia-România. Ideea nu e lipsită de fundament dar nimic nu este concluzionat pentru moment, cu atât mai puțin în privința Bucureștiului.

Proiectul e în curs de mai mult timp și venirea lui Take Ionescu ca ministru de externe l-a impulsionat. El denotă necesitatea celor trei state de a se uni împotriva pericolului comunist, a celui maghiar sau bulgar... Negocierile pentru o înțelegere defensivă par în această perioadă a se afla în punctul final..."⁵²

În fața opoziției statelor vecine, la 13 august, guvernul maghiar a dat un comunicat oficial de presă în care se specifica: "Ungaria nu duce o politica agresivă și e hotărâtă să nu se lanseze în nici o aventură."⁵³

La 14 august, a fost semnat un tratat de alianță armată între Cehoslovacia și Iugoslavia, împotriva unei agresiuni neprovocate din partea Ungariei. La 19 august, tratatul a fost adus la cunoștința lui Take Ionescu. Acesta s-a declarat "gata să promită, din partea guvernului său, aderarea României, dar sub condiția ca Grecia, eventual și Polonia, să fie invitate să adere. Beneș a consimțit. Sunt în curs de desfășurare negocierile pentru acordul la care regele și președintele Consiliului și-au dat consimțământul în punctele principale."⁵⁴ Așadar, la 19 august 1920, România a aderat la convenția cehoslovaco-iugoslavă, fără a semna un tratat ce cele două state. La 1 septembrie 1920, Beneș vorbea public de înțelegerea constituită între cele trei state, pe care a numit-o "Mica Înțelegere". Ea se va instituționaliza în cursul anului 1921, pe fondul tentativelor de restaurare a Habsburgilor în Ungaria.

În fața proiectului Confederației danubiene, statele vecine Ungariei au găsit soluția unei alianțe care să le conserve statutul de state naționale suverane. Mica Înțelegere s-a conturat ca o precauție, pentru aplicarea integrală a Tratatului de la Trianon și pentru a împiedica tentativele revizioniste maghiare.⁵⁵ Statele fondatoare s-au exprimat în favoarea unei viitoare participări a Ungariei, Austriei, Poloniei, pentru a crea o zonă central europeană și a constitui o barieră în fața unei eventuale agresiuni germane. Mica Înțelegere a însemnat triumful principiilor wilsoniene în organizarea Europei Central-Răsăritene.

Proiectul Miciei Înțelegeri a întâmpinat o ripostă vehementă a guvernului francez și o campanie ostilă a presei franceze, care l-a considerat contrar intereselor Franței. La 24 august 1920, Millerand a adresat a circulară oficiilor diplomatice franceze: "O astfel de politică prezintă inconvenientul de a izola guvernul ungar, care va fi inevitabil tentat să se alăture Germaniei pentru a găsi un sprijin...dezvoltarea influenței franceze la Budapesta servește cauza păcii, dând tuturor aliaților noștri din Europa Centrală, garanții sigure contra reluării de către Ungaria a politicii de cuceriri."⁵⁶

Înlocuirea lui M. Paleologue cu Ph. Berthelot la Quai d'Orsay a dus la o schimbare în atitudinea Franței față de proiectul Confederației danubiene și al Miciei Înțelegeri. Take Ionescu a efectuat un turneu diplomatic la Paris, Londra și Varșovia, unde a susținut, în numele celor trei guverne, cauza alianței. Guvernul francez a declarat cu acest prilej că: "Alianța în cinci este singura formulă care poate pune la adăpost aceste țări de orice pericol."⁵⁷ Marea Britanie s-a arătat și ea favorabilă constituirii Miciei Înțelegeri.

Guvernul francez nu a abandonat întru totul ideea constituirii Confederației danubiene. În toamna anului 1920, Franța nu excludea posibilitatea unei restaurări a Habsburgilor în Ungaria, în cazul în care viitorul monarh ar fi servit interesele franceze în Europa Central-Răsăriteană. Dovada o reprezintă raportul înaltului comisar francez la Budapesta, Fouchet, către Georges Leygues, în care relatează convorbirile sale cu arhiducele Josef de Habsburg.⁵⁸

⁵² Direcția Arhivelor Naționale, fond *Microfilme Franța*, R. 183, c. 108; vezi *** *1918 la români...*, vol. VI, p. 69-70 (1 martie 1920, Praga. Raport al Legației Belgiei la Praga, semnat de Michotte de Welle, către ministrul de stat și al afacerilor externe al Belgiei, P.Hymans, în legătură cu tratativele duse între Cehoslovacia, Iugoslavia și România în vederea încheierii Miciei Înțelegeri și relațiile acestor state cu Austria).

⁵³ *Apud* Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 99.

⁵⁴ Direcția Arhivelor Naționale, fond *Microfilme Franța*, R. 182, c. 127.

⁵⁵ Vezi *** *1918 la români...*, vol. VI, p. 440 (6 septembrie 1920, Viena. Raport al ministrului plenipotențiar al Belgiei la Viena, R. le Chait, către primul ministru și ministru gerant în Ministerul Afacerilor Externe al Belgiei, în legătură cu intrarea României în Mica Înțelegere și scopul acestui organism).

⁵⁶ *Apud* Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 106.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 109.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 103.

Împăratul Carol I, exilat în Elveția, avea contacte cu oamenii politici francezi și maghiari, de a căror simpatie se bucura. Cu prilejul unui dîneu, Al. Briand, noul ministru de externe al Franței, i-a declarat prințului de Windischgraetz: "Franța nu se va opune unei restaurări în Ungaria dacă această reușește."⁵⁹ Se pare că au fost date și alte încurajări din partea lui A. Briand, prin intermediul prințului Sixte de Bourbon-Parma.⁶⁰

La 27 martie 1921, Carol a sosit la Szombathely. Nu a fost susținut de regentul Horthy și a fost nevoit să revină în Elveția. Cehoslovacia și Iugoslavia au amenințat imediat Ungaria cu o acțiune militară. La 23 aprilie a fost semnată o convenție militară româno-cehoslovacă, urmată la 7 iunie, de una similară româno-iugoslavă.

În aprilie 1921, Take Ionescu a emis ministrului Franței la București, copia textului unui acord secret încheiat la Budapesta, la 23 iulie anul precedent, de către Fouchet, Horthy și Teleki. Prin acest acord, Franța promitea Ungariei ajutorul său, inclusiv militar, pentru a rectifica frontierele în dauna Austriei, Iugoslaviei, Cehoslovaciei și României. Acordul conținea o listă cu revendicările teritoriale ale Ungariei. Ultimul paragraf sublinia: "în raport cu această convenție teritorială, a fost încheiat, între guvernul maghiar și guvernul francez, un acord în virtutea căruia, Ungaria este autorizată ca, în cazul în care în România se va instaura un regim bolșevic, să ocupe imediat teritoriile care i-au aparținut înainte de război. Dacă Ungaria va fi atacată, ea va avea sprijinul efectiv al Franței."⁶¹ Guvernul francez a dezmințit existența unui astfel de acord, fie el și proiect.

Instituționalizarea alianței interstatale între vecinii Ungariei a fost grăbită și de amânarea rectificării Tratatului cu Ungaria,⁶² de către parlamentul francez. Aceasta a dat speranțe cercurilor conducătoare maghiare. Contele Apponyi a sosit la Paris, unde a susținut necesitatea revizuirii Tratatului de la Trianon, făcând demersuri pe lângă oamenii politici francezi.⁶³

În ajunul rectificării de către Franța a Tratatului de la Trianon (7 iunie Camera Deputaților, 12 iulie Senatul), contele Teleki a avut o întrevedere cu A. Briand. Noutatea în poziția guvernului maghiar a constituit-o faptul că, pe de o parte, cerea guvernului francez "să se decidă să susțină Ungaria în interpretarea pe care ea o dă scrisorii însoțitoare a tratatului", iar pe de altă parte, formula amenințarea că, "dacă Teleki nu obține declarații satisfăcătoare din partea guvernului francez, Ungaria se va orienta către Germania..."⁶⁴ Guvernul francez a respins cererile maghiare și a făcut precizări în legătură cu interpretarea scrisorii din 6 mai: "Guvernul ungar exagerează sensul declarațiilor făcute de Franța în 1920. Guvernul francez interpretează strict scrisoarea de însoțire a Tratatului, în sensul că ea prevede posibilitatea reglementărilor amiabile pentru reanexări teritoriale de detaliu, în vederea reparării unor nedreptăți teritoriale și etnice, după ce s-a recurs la Societatea Națiunilor."⁶⁵ Această precizare a fost repetată de Franța și mai târziu, când Ungaria a revenit cu alte oferte de cooperare economică, în schimbul revizuirilor teritoriale.

În octombrie 1921, a avut loc a doua tentativă de restaurare a Habsburgilor în Ungaria. Regentul Horthy s-a opus, în condițiile în care nici cercurile politice franceze nu mai sprijineau o atare acțiune. Statele vecine Ungariei au reacționat imediat, începând mobilizarea. Se temeau că restaurarea Habsburgilor însemna refacerea monarhiei austro-ungare sau constituirea unei Confederații danubiene, pe care o considerau incompatibilă cu independența lor.

Din toamna anului 1921, Franța a abandonat politica sa de susținere a Ungariei și s-a decis să sprijine Mica Înțelegere, așteptând semnarea tratatelor de alianță cu membrii acesteia. Alături de Marea Britanie, ea promisă să pună capăt acțiunii de transformare a Ungariei într-un cap de pod al politicii lor hegemoniste, așezând relațiile cu statele din zonă în cadrul respectării Tratatelor de pace și a Pactului Societății Națiunilor. Ungaria avea deschisă calea pentru stabilirea unor relații normale cu aceste state și pentru aderarea ei la Mica Înțelegere.

⁵⁹ Apud Jacques de Launay, *Les grandes controverses du temps present 1914/1945*, Marabout Universite, Verniers 1967, p. 105.

⁶⁰ *Ibidem*; J.B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 a nos jours*, Paris 1962, p. 29; vezi Jaques de Launay, *op.cit.*, p. 108-109.

⁶¹ Vezi *** 1918 la români, vol. VI, p. 453-454 (30 octombrie 1920, București. Raport al Legației Belgiei la București, în legătură cu atitudinea Ungariei față de România și cu relațiile româno-maghiare).

⁶² Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 101.

⁶³ *Ibidem*, p. 116.

⁶⁴ Apud *Ibidem*, p. 111.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 117.

Analizată prin intermediul surselor documentare, în cursul anilor 1919-1921 politica franceză a oscilat între concepții divergente. Încercarea de reorganizare a Europei Centrale sub forma unei Confederații danubiene, care să slujească interesele franceze în regiune a eșuat, mai ales datorită suspiciunii reciproce între statele succesorale. Formarea Micii Înțelegeri nu a fost o inițiativă din afara zonei, ea a fost realizată de cele trei state contractante care, la o oră când orientarea guvernului francez era indecisă, și-au unit voința comună pentru a împiedica restaurarea monarhiei și pentru a menține statutul teritorial stabilit prin tratatul de la Trianon. Mica Înțelegere a însemnat triumful principiului național asupra conceptului federal, o formulă de cooperare între statele Europei Central Răsăritene propusă din interiorul regiunii și nu din afara ei. Ulterior, ea a primit sprijinul diplomatic al Franței și a devenit mijlocul de acțiune al "sistemului francez" în Europa.

**FRANCE AND POLITICAL AND ECONOMICAL RE-ORGANIZATION
OF CENTRAL-EASTERN EUROPE (1919 - 1921)
THE PROJECT OF DANUBIAN CONFEDERATION
(Abstract)**

The end of the First World War had as a consequence deep changes in European political structure. Of a major importance at the Peace Conference was the new organization of Central and Eastern Europe. Confronted with communist danger and in order to prevent German expansion, France was involved in this process.

The interest of France for this part of Europe was due to some main factors: this region was very important from economic and financial point of view; it compensated the loss of French capital in Russia, was a source for economic development, an important place for communications and transport, it permitted investment with a quick capital repatriation; as for politics and strategy this region could have been an obstacle for Germans and Russians. The French influence was based on traditional relationships with neighbours and its prestige.

During 1919-1921, there were two different tendencies in French politics: the first was based on federal principle. In Spring 1920 French leaders initiated Danubian Confederation, having in mind Hungarian suggestions, made in Autumn 1919. Those offered Hungarian economic control instead of Peace Treatment revision. French-Hungarian negotiations began in March 1920 and public access was denied. While at the Peace conference, French representatives opposed to revision, during negotiations they let to be understood possible changes instead of economic concessions.

Danubian Confederation, as French leaders stipulated, worried Hungarian neighbours: Yugoslavia, Czechoslovakia, Romania that – scared for a new revision and a privileged position of Hungary – initiated a region alliance (*Little Agreement*). They opposed to the federal concept, based on sovereignty and equality principle of the states involved. In Autumn 1921 France abandoned the project and supported Little Agreement.

Because of the context it was initiated, this project had no chances for success, being unreal. There were a series of obstacles: the federal concept project was based on generated the lack of trust for neighbours; self-determination principle; Western sympathy; Great Britain and Italy opposed to this project considered to be an instrument of French hegemony; the lack of correlation; the reaction of Hungarian neighbours.

France accepted the Alliance promoted by Yugoslavia, Czechoslovakia and Romania and changed it into a mean of involving "French system" in Europe.